

Türkmenistan’da mizah tipleri

Category: Edebiyatý öwreniş, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 января, 2025

Türkmenistan’da mizah tipleri

TÜRKMENİSTAN’DA MİZAH TİPLERİ

Typologies of Humour In Turkmenistan

■ Özet

Çok zengin bir sözlü geleneğe sahip olan Türkmenlerde mizah çok önemli bir yere sahiptir. Türkmenistan’da Esenpolat, Mehmet Araz Aga, Niyazveli (Kör) Karı, Kemine, Mirali ve Soltansöyün, Ata Mergen Köpek gibi yerel tipler ile birlikte diğer Türk boyları ile ortak olan Nasreddin Ependi, Aldar Köse, Behlül Dana gibi tipler de mevcuttur.

* * *

Türkmenistan halk mizahı, sözlü kültürün çok önemli dallarından biridir. Bu kavramı karşılamada bazen “yomak”, bazen “şorta söz”, bazen “anekdot”, bazen de “değişme” terimleri kullanılmıştır.

“Şorta söz” hâlen Türkmen folklorunun canlı ve zengin türlerinden birinin adı olarak kullanılmaktadır. “Şorta söz” terimi Türkmenler arasında “şorta kesmek, şatırdatıp almak” anlamlarına yakın bir anlam ifade etmektedir. Kısa ve özlüdür. Toy ve düğünlerde, atışma şeklinde kullanılmaktadır. Şorta sözlerin büyük bir kısmı, Ependi (N. Hoca) Miralı- Soltan Söyün, Kemine, Adlar Köse gibi belli tarihî şahsiyetlere bağlanmaktadır.

Bunların dışında, “biri”, “önde biri”, “kimdir biri” gibi belirsiz bir ifadeyle de başlayabilen şorta sözler söylenmektedir. “şort”- fiili “kesip atmak, kestirmeden söylemek” anlamlarına da gelmektedir ki Anadolu Türkçesindeki “fıkra” ve “latife” ile aynı anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tanınmış bir şahsiyetin özlü bir sözünü,

nükteli cevabını, hoş bir tepkisini gerçek veya gerçeğe yakın ifade etmek ve bunu kısa ve özlü olarak söylemeyi Türkmenler, “şorta söz” terimi ile karşılamaktadırlar.

“Yomak”lar ise Türkmen folklorunda bir başka dala verilen isimdir. Bir şeyi başka bir şeye benzeterek söylenen sözlerdir. Bu sözlerin ilk bölümü soru, ikinci bölümü ise soruların cevabı şeklinde olur. Düğün ve toylarda “yomak atışmak”, yarışma biçiminde olur. Doğu Karadeniz Bölgesindeki “gel-beri”leri andıran bu tür, bazen nesirle bazen nazımla söylenir. Manzum yomaklara, Demirkazık Türkmenleri arasında “torramlar” denilmektedir.

Aman Kekilov ve Meti Köseyev, şorta sözü, “şekil yönünden kısa ancak anlattığı olayın aslının ne olduğu, en sonunda anlaşılan kısa hikâyedir” şeklinde tarif etmektedirler.

Y. Nasırlı, “Şorta Sözler” adlı kitabında “Bir yazı veya bir paragrafın içinden alınan bir veya birkaç cümlelik küçük hikâyedir.” demektedir. Bu tanımlardaki ortak unsur, kısalık ve komik olmadır.

Baymuhammet Garrıyev “Yomaklar” kitabına yazdığı girişte “Şorta sözler, anekdotlar, yomaklar ehli halklarda bolup, olar belli belli tarihî şahsiyetler, legendar galramanlar hakkında döredilyer” demekte ve Eflatun, Puşkin, Nevai, Magdumguli, Kemine, Keyinpir ve Aldarköse üzerine söylenen sözleri örnek olarak göstermektedir.

Kısa ve yoğun anlatımlı hikâyeler olan fıkralar için Türkiye’de de muhtelif tanımlar yapılmıştır. Bunlar arasında Sabri Esat Siyavuşgil’in yapmış olduğu tavsif özellikle dikkate değerdir. Siyavuşgil, “Türk halk fıkraları söz tuhaflığına, cinas oyunlarına dayanmaz. Bunların nüktesi birer insanlık komedisi oluşlarındadır. Bu fıkralar beşeri kusurlarla içtimai çarpıklıkların keskin birer sağduyu ile yapılmış parlak hicivleridir. Halk bu fıkralarda kendi hâline güler. Daha doğrusu, kendi hâli üzerinde düşünme fırsatı bulur. Söz, ancak aslında tuhaf olan beşerî zaafırlarla, cemiyet eğriliklerinin teşhirinde son perde inerken, neticeyi hülasa etmeye yarar.”

Bu tavsif dikkatimizi fıkraların birer karakter veya örf

komedisi olduğu yönüne çevirir ve zıt karakterlerin bir noktada karşılaşp küçük bir komedi entrikası kurduklarını ve son perdeyi indirerek de mizahı yarattıklarını hatırlatır.

Hoca'nın "Doğduğuna inandın da öldüğüne neden inanmıyorsun" demesi tek başına bir nükte kudretinde değildir. Ancak cimri bir insana oynanan oyunun son perdesi, kıssanın hissesi olduğu için güldürür ve düşündürür.

Aynı açıklamalar Türkmenistan'daki fıkralar için de geçerlidir. Ancak biz Türkmenistan'daki fıkraların ve tiplerin yorumundan çok, tanıtımı üzerinde duracağız. Türkiye'de bu konuda yapılmış fazla bir çalışma yoktur. Bunlardan en önemli olan ikisi Feyzullah Rahmankul'un "Türkmenistan'da Ependi Latipeleri" ile Yusuf Azmun'un "Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında" adlı çalışmalardır.

Türkmenistan'daki "yomak", "şorta söz", "anekdot", "değişme" ve "torramlar" genel olarak iki grupta toplanabilir. Bunlar ait oldukları şahıslara göre:

a) Sadece Türkmenistan'a ait olan, yerleri ve isimleri belli kişilere ait fıkralar ve tipler.

b) Başka Türk boyları ile ortak fıkralar ve fıkra tipleri. olarak iki grupta incelenebilir.

a) Türkmenistan'da doğup büyüyen tipler ve bunlara ait fıkralar içinde Esenpolat, Memed Araz Aga, Garrı Ata, Durdı Kılıç, İşangulı Kekeç, Kemine, Miralı ve Soltansöyün, Ata Mergen Köpek, Ata Salih, Niyazveli (Kör) Karı, Veli Gurban Seyitgulı Aga, Samsık Nazar (gerçek adı Nazargulı) ve başka pek çok tip bu gruba girmektedir.

b) Başka Türk Boyları ile ortak olan tipler. Başta Nasreddin Ependi adıyla bilinen Nasreddin Hoca, Aldar Köse, Behlül Dana bu gruba giren tiplerdendir.

Şimdi bu tipler hakkında kısa bilgi vermek ve fıkralarından seçilen bir iki örnekle de özelliklerini belirtmek istiyorum.

Türkmen kökenli fıkra tipleri içinde en önemli yeri Kemine almaktadır. Kemine hem büyük bir şair hem de halk arasında çok bilinen bir fıkra tipidir. Asıl adı Mehmet Veli (Kemine)'dir. Klasik Türkmen edebiyatının önemli temsilcilerindendir. Tahminen 1770 yılında Saragat (Saragt) Kasabasında doğmuş,

meşakkatli bir hayat geçirmiş ve yine tahminen 1840 yılında ölmüştür. İlköğretimini köy mektebinde almış, bütün imkânsızlıklara rağmen kendi kendini yetiştirmiş, Buhara ve Hive’de tahsiline devam etmiştir.

Şiirlerindeki satirik özellikler yanında şorta sözleri ile devrin aksayan yönlerini İşan-Mollaları Nasreddin Hoca’yı andıran hazır cevaplılıkla tenkit etmiştir. Fıkralarında klasik doğu şair ve devlet adamlarının (Nizamülmülk, Müşfik gibi) eserlerinden tesirler dikkati çekmektedir.

Onun adı etrafında teşekkül eden fıkralar (şorta sözler) bilhassa XIX. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanmıştır. Zengin-fakir, kadı, pir, sofı, molla, İşan gibi tipler fıkralarda konu olur. Fıkralarında Erali İşan çoğu zaman ona eşlik eder. Onun fıkraları Anadolu’daki Bektaşî fıkralarını andırır. Fıkralarında Erali İşan, çoğu zaman ona eşlik eder. Aynı şekilde sürekli onunla didişen “Molla Türe” adlı bir başka tip vardır. Molla Türe, meşhur Türkmen şairi Molla Nepes’in hocasıdır. Kemine ile aynı medresede okuyan biri olarak gözüken bu tip sürekli olarak Kemine’ye takılır. Örnek:

“Karısı, gece karanlıkta Kemine’den odun kesmesini ister. Kemine baltasını alıp odun kesmeye başlar. Baltayı sallayınca balta sapından fırlayıp otların arasına düşer. Kemine baltayı arar, bulamaz. Sonunda ‘Baltayı bulabilirsem Allah’ın yoluna bir çanak buğday adadım’ diyerek elini karanlıkta otların arasına sokup baltayı aramak için dolaştırırken eline kırık bir çömlek ilişir. ‘Allah’ım, vereceğin olunca ortada görünmüyorsun, alacağın olunca hemen çanağını alıp geldin’ der.”

Bir başka şorta sözünde ise: “Kemine, Piri ile gezmeye çıkar. Yolda önlerine bir akarsu çıkar. Nasıl geçeceklerini düşünürlerken Kemine hocasının sırtına atlar, hocası ne yapıyorsun deyince ‘Hep kıyamette bize yardım edeceğini söylemez miydin, o yardımı şimdi ver bakalım’ der.”

Kemine’nin şorta sözlerinde, ona eşlik eden bir başka tip Erali İşan’dır.

“Erali İşan, son derece cimri bir adamdır. Kemine bu İşan’ın

evine gider gelir, fakat ne bir bahşış ne doğru dürüst bir ziyafet görür. Bir gün Erali İşan, ondan bir tazı ister. Kemine sokakta iri yarı bir köpek yakalar ve İşan'a getirir. İşan köpeği görünce 'Bu tazı değil, tazının karnı çekik olur, zayıf olur, çenesi uzun olur.' diye tarif etmeye başlayınca Kemine 'Merak etmeyin bir hafta içinde tazıya döner.' diye cevap verir."

Görüldüğü gibi Kemine'nin fıkraları arasında Anadolu sahasında Hoca'ya ait olduğu bilinen fıkralar da vardır. "Senin karın çok geziyor diyen komşusuna, hayır gezse bize de uğrar, biz de görürüz." dediği fıkra ve "Bana görünme de kime görünürsen görün." dediği fıkralar bu tip fıkraların örnekleridir.

Türkmen menşeli tipler içinde Esen Polat da önemli bir yer işgal eder. Hayatı hakkında kesin bilgi olmamakla beraber 1825-1826 yıllarında doğduğu ve Eski Aşgabat'ta yaşadığı kabul edilmektedir. Hiç çocuğu olmayan Esen Polat fakir bir hayat yaşamıştır. Türkmenistan'dan başka İran'ı da dolaştığı ve 1874-1875 yıllarında 50 yaşlarında öldüğü anlaşılmaktadır.

Fıkralarında fakirliğin sıkıntılarını çeken fakat yine de ümidini kaybetmeyen bir tip çizer.

"Esen Polat'ın bir ineği ve düvesi vardır. Bir gün ineğinin öldüğünü haber verirler. Düveyi bağlayıp ineğin bulunduğu yere giderken yolda rastladığı dostları ona takılmak için 'Böyle acele acele nereye gidiyorsun, Esen Polat' derler. Esen Polat, düveyi gösterip 'Şunun anası ölmüş, duasına gidiyorum' der."

Bir başka fıkrasında İranlı Mollalara sataşır.

"İran'da gezerken ona, on iki imamı tanıyıp tanımadığını sorarlar. O da tanımadığını söyler. Mollalardan biri Esenpolat'a 'Öyleyse sen kâfirsın' der. Esenpolat da Mollaya, 'Molla sen Arkaç'taki Deli Nazar Aga'nın on iki oğlu var, onları tanır mısın?' diye sorar. Molla, 'Hayır, tanımıyorum' diye cevap verince. 'O hâlde sen kâfirin kâfirisin' der."

Pek çok mahallî tip özellikle Sovyet baskısının arttığı dönemlerde yaşayanlar, Türkmen şorta sözlerini zenginleştirmişlerdir. Bunlardan Memmet Araz Aga, Garrı Ata, Durdı Kılıç, İşangulı Kekeç, Ata Mergen Köpek, Ata Salih, Keymir Kör, Niyaz Veli (Kör Karı), Veli Gurban Seyitgulı Aga,

Samsık Nazargulı'nın isimlerini sayabiliriz. Bunlardan Memmet Azar Aga, Gümüş Defe'de yaşamış, burnunun uzunluğu ile meşhur olmuş şakacı bir tiptir.

Garrı Ata, Tecen'in Goñur tayfasındandır. Kırmızı şalvar ve gömlek giyer. Elinde bir düdükle dolaşır, tellallık yapar ve türlü şakalarla herkesi güldürürdü.

Durdı Kılıç, Daş Oğuz vilayetinde Hocakummet Köyünde 1886'da doğmuş ve 14 Aralık 1950'de ölmüştür. 1916 yılında şiir yazmaya başlamış ve edebiyatçı olarak da tanınmıştır .

İşangulı Kekeç, 19. yüzyıl kaynaklarında, bu yüzyılda hayatta olduğu ve sosyal konulara ağırlık veren fıkralarıyla tanındığı anlaşılmaktadır. Büzmeyin'de (bir oba) çiftçilik yaparak geçinmiştir.

"Büzmeyin istasyonunda, Tagan Aga adlı biri, bununla dalga geçmek için 'İşangulı ben öbür dünyayı merak ediyorum. Seni oraya göndersek de bize haber getirsen' der. İşangulı, 'Aga siz gönderirseniz giderim ama dönünce bu fakir kuldur deyip bana inanmazsınız, iyisi mi siz kardeşsiniz Halpı'ya sorun' der. Zira Aga'nın kardeşi yeni ölmüştür".

Türkmen mizahının önemli simalarından biri de Ata Köpek Mergen'dir. Türkmenler arsında çocuğu yaşamayan aileler ölmesinler diye çocuklarına "Köpek", "Satılmış" gibi isimler koyarak onları korumak istemişlerdir. Aynı inanma Anadolu'da da çeşitli uygulamalarla karşımıza çıkar.

11 Aralık 1898 tarihinde Marı (Merv) vilayetinin Sakarçege ilçesine bağlı Keseyap obasında doğmuştur. Önce medresede okumuş, daha sonra Sovyet mektebine devam etmiştir. 1924 yılında yayın hayatına başlamış ve tab'ına uygun bir şekilde Tokmak isimli dergide, muhabirlik yapmıştır.

Aynı şekilde hayatı hakkında kesin bilğimiz olan bir başka tip Ata Salih'tir 1908 yılında Marı'nın Murgaş ilçesine bağlı Şortepe obasında doğmuştur. 17 yaşında babasını kaybetmiş, gençliği zorluklarla geçmiştir. Şairdir. Şiirleri sosyalizmin övgüsüdür, bu yüzden Rusçaya da çevrilmiştir. Ancak halk onu şiirlerinden çok, şorta sözleriyle tanır. Şimdi doğduğu köye onun adı verilmiştir.

Tarihî bir kahraman olan Keymır Kör de önemli bir tiptir.

Şorta sözlerinde İran Şahı Nadir Şah'ın adı geçer. Akıllı ve zeki bir komutan olarak efsaneleşmiştir. Teke boyundandır. Gözünün biri kör olduğu için böyle anılır.

“Bir gün Nadir Şah ‘Gel, Kör Teke! Sen ülkeni bana emanet et, sana yer vereyim, yurt vereyim, bu perişanlıktan kurtul’ der. Keymir ona şu cevabı verir: ‘Şahım, ülke orada biz buradayız, yani turna gökte tuzak yerde, bize kumlar yeter, koyun bakar kuzu büyütürüz. Şah gibi yeriz, çal içeriz’ der.”

Marı'nın Burgaz Bölgesinden Yolun tiresinden olduğu söylenen Niyazveli (Kör) Karı da şorta sözleriyle tanınmıştır. Adı Molla Nepes'in Hocası Molla Töre ve Govşut Han'la birlikte geçer. Küçük yaşta kör olmuştur. 1910'lu yıllarda ölmüştür. Molla Töre'nin bir gözü kördür.

“Kör Karı yolda gezerken hâlsizlikten yığılır. Bunu gören Govşut Han, ona takılmak için, ‘Hey Kör ne bulduysan yarısını bana ver’ der. ‘Bir çuval hastalık buldum, yarısını değil hepsini vereyim’ diye cevap verir.”

Türkmen mizahını zenginleştiren Veli Gurban (19.yy), Seyitguli Aga (19.yy), Samsık Nazargulı gibi tipler de önemli isimlerdir. Özellikler Seyitguli Aga'nın şorta sözleri halk arasında oldukça yaygındır.

“Kıtlığın olduğu bir yılda agalardan biri fakir bir adama eşek bağışlar. Ancak adam o kadar fakirdir ki eşeğe bakamaz. Ne yapması gerektiğini Seyitguli Aga'ya sorar. O da ‘Hiç ağa saman bulsaydı sana eşeği verir miydi’ diye cevap verir.”

Bir başka şorta sözünde “Gece karanlıkta kayıklarına çarpan birinin ‘Başka kayık var mı?’ diye sormasına ‘Cevap vermeyin zalime, vurdukları yetmezmiş gibi çarpacak yenilerini arıyor.’” diye cevap verdiği fıkraları bunların tipik örnekleridir.

Bir de Japbaklar denen dört kardeş üzerine komik fıkralar vardır. Bu dört kardeş Beherden'in Durun obasında yaşamışlardır. İsimleri Tapbak, Betdi, Nazarış ve Ayya'dır.

Bu tipler içinde Nasreddin Hoca, Ependi veya Nasreddin Ependi adıyla en yaygın tiptir. Bu konuda öğrencim Feyzullah Rahmankul bir doktora çalışması yapmıştır.

Ependi fıkraları üzerine İsa Özkan'ın “Ependi – Şorta Sözler,

Yomaklar” adıyla TİKA tarafından yayınlanan kitabında 337 fıkra bulunmaktadır. İlgilenenlerin bu iki eserden faydalanabileceklerini belirterek ikinci tip olan Mirali ile Soltan Söyün’e geçmek istiyorum.

1441–1501 yılları arasında yaşayan Büyük Türk (Özbek) şairi Alişir Nevai’nin Sultan Hüseyin Baykara (1437–1505) ile olan maceralarını anlatan şorta sözleridir.

Türkmenler arasında Mirali ile ilgili hem Özbekler arasındaki fıkralar yaşamakta hem de Türkmen halkı Mirali ile ilgili yeni fıkralar türetmektedir. Bunların bir kısmı fantastiktir. Ancak onun şorta sözlerindeki fikirleri, adalet duygusu ve zekâsı üzerine halkın düşüncelerini yansıtması bakımından önemli bir yeri vardır.

Kıssa tipi şorta sözler olan ve yapı bakımından daha çok rivayeti andıran Mirali şorta sözleri sonunda mutlaka bir ders verir. Onların da zor durumunda “söz”ün gücüyle kurtuluşları anlatılır.

Türkmenler arasındaki ortak tiplerden biri de Aldar Köse’dir. Bizdeki Bektaşî tipini andıran fıkraların kahramanıdır. Doğu Türklerinin ortak özelliklerini birleştiren ve sosyal hayatın çarpıklıklarını anlatan fıkralar ona mal edilmektedir.

Mesela, “Padişah Aldar Köse’ye ‘Neden senin sakalın, bıyığın yok’ diye sorarak onun köseliği ile alay etmek ister. Aldar Köse ‘Annem Allah’tan kız, babam oğul istemiş, ikisinin istekleri kabul olmuş, belden aşağım erkek, yukarısı ise kız. O yüzden sakalım ve bıyığım çıkmaz padişahım.’ demiş.”.

Türkmenistan’daki fıkra tipleri elbette ki çok daha fazladır. Bunların tamamımın bir makaleye sığdırılması mümkün de değildir. Ancak Türklük âleminin duygu ve düşüncelerini, mizah anlayışını, dış dünyayı idrakini anlamak için her boyun (her tirenin) nelere güldüğünü nelere üzüldüğünü bilmek gerekmektedir.

Mizah çok ciddi bir iştir. Ondan çok şey öğrenilir. Türkmen’in psikolojisi de yarattığı bu şorta sözlerdedir.

Yomak kelimesinin Dede Korkut’taki “yom vereyim” şeklinde dua edeyim, saadetler dileyim anlamında kullanıldığını da hatırlatarak yomak kelimesi ile ne kadar geniş bir anlam alanı

yaratıldığını anlamak zor değildir. Türkmen, hoş ve mutlu bir an geçirmek için “yomak” kullanıyorsa biz Dedem Korkut gibi “yom verelim” ve hep gülümseme dileğimizi belirtelim.

■ Kaynaklar

- ATDAEV N. – Ş. HALMUHAMMEDOV, Eşder Bolsan, Aşgabat 1974.
- AZMUN Yusuf, Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında, Ankara 1966.
- HALMUHAMMEDOV, Türkmen Halk Yumorunun ve Satırasının Canr Özboşluğu, Aşgabat 1977.
- KEKİLOV, A. – M.KÖSEYEV, Yomaklar ve Değişmeler, Aşgabat 1964.
- KILIÇ Mehmet, Tarihin Yapraklarında Türkmenler, Bursa 1998.
- KILIÇ Mehmet, “Türkmen Atasözleri”, Türkmen Folkloru, Bursa 1996; Yomaklar. Şorta Sözler, Anekdotlar, Yomaklar, Değişmeler Hem de Gülgüli Hekâyacıklar. Aşgabat, Magarif. 1979 (Baymuhammed Garriev’in “Şatlık Hem de Payhas Çeşmesi” adlı giriş yazısı)
- MEREDOV A., “Satirik şair Kemine’nin Ömrü ve Dörediciliği Hakkında Mağlumat”. Kemine’nin Doğulan Gününün 200 Yıllık Yubileyine Bağışlayanlar, Memmetveli Kemine, Eserler Yığındısı Giriş, Aşgabat 1973.
- NASIRLI Yakup, Şorta Sözler, Aşgabat 1937.
- ÖZKAN İsa, Ependi Şorta Sözleri ve Yomaklar, Nasreddin Hoca Fıkraları, TİKAYayınları, Ankara 1999.
- RAHMANKULOV Feyzullah, “Türkmenistan’da Ependi Latipeleri”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Çalışması, İzmir 1998.
- SİYAVUŞGİL Sabri Esat, “Folklorda, Sahnede ve Resimde Türk”, Yeni Türkiye, İstanbul 1959.
- Türkmen Sovyet Ansiklopedisi, C. 1, Aşgabat 1974.
- Türkmen Sovyet Ansiklopediyası, C. 3, Aşgabat 1981.

Enstitüsü.

M. Kılıç, "Türkmen Atasözleri", Türkmen Folkloru, Bursa 1996, s. 121. Yomaklar. Şorta Sözler, Anekdotalar, Yomaklar, Değişmeler Hem de Gülgüli Hekâyacıklar. Aşgabat, Magarif. 1979 (Baymuhammed Garriev'in "Şatlık Hem de Payhas Çeşmesi" adlı giriş yazısı)

M. Kılıç, age, s.122.

A. Kekilov-M.Köseyev, Yomaklar ve Değişmeler, Aşgabat 1964.

Yakup Nasırlı, Şorta Sözler, Aşgabat 1967.

Yomaklar (Giriş), Aşgabat. 1979, s. 1-7.

Sabri Esat Siyavuşgil, "Folklorda, Sahnede ve Resimde Türk", Yeni Türkiye, İstanbul 1959, s.384.

S. E. Siyavuşgil, age.

Feyzullah Rahmankulov, Türkmenistan'da Ependi Latipeleri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Çalışması, İzmir 1998.

Yusuf Azmun, Türkmen Halk Edebiyatı Hakkında, Ankara 1966.

Mehmet Kılıç, Tarihin Yapraklarında Türkmenler, Bursa 1998. Samsık Nazar. s. 109-132.

A. Meredov, "Satirik şair Kemine'nin Ömrü ve Dörediciliği Hakkında Mağlumat". Kemine'nin Doğulan Gününün 200 Yıllık Yubileyine Bağışlayanlar, Memmetveli Kemine, Eserler Yığındısı Giriş, Aşgabat 1973. Ş. Halmuhammedov, Türkmen Halk Yumorunun ve Satırasının Canr Özboşluğu, Aşgabat 1977, s. 69 vd.

Türkmen-Sovyet Ansiklopediyası, C. 3, Aşgabat 1981 . s. 249.

N. Atdaev-Ş. Halmuhammedov, Eşder Bolsan, Aşgabat 1974, s. 11.vd.

Türkmen Sovyet Ansiklopedisi, C. 1, Aşgabat 1974, s. 215.

Türkmen Sovyet Ansiklopedisi,C. 1, Aşgabat 1974.

N. Atdaev-Ş. Halmuhammedov, age.

N. Atdaev-Ş. Halmuhammedov, age, s.70.

N. Atdaev- Ş. Halmuhammedov. 7. Halmuhammedov, 70

F. Rahmankulov, agt.

İsa Özkan, Ependi, Şorta Sözler, Yomaklar, Nasreddin Hoca Fıkraları, TİKAYayınları, Ankara 1999, 489 s.

Fikret TÜRKMEN.

Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World
Studies,

Cilt: IX, Sayı 2, Sayfa: 191-196, İZMİR 2009.

Edebiyatı wreniř